

Asia: VN/10644/2024-PLM-71

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi sotilastiedustelusta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

1 YLEISTÄ

Puolustusministeriö on pyytänyt lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sotilastiedustelusta annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

Esityksessä ehdotetaan, että sotilastiedustelusta annetusta laista poistettaisiin yleinen kieltä käyttää tai kohdistaa tiedustelumenetelmiä pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävään tilaan tai kyseisessä tilassa. Lainsäädäntöön lisättäisiin säännökset tiettyjen tiedustelumenetelmien käyttämisestä pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävässä tilassa tai kohdistamisesta tällaiseen tilaan. Lisäksi säädettäisiin mahdolliseksi laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisesta tai poisottamisesta pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävässä tilassa.

Yleisen kiellon kumoamisen myötä kaikkia tiedustelumenetelmiä ei kuitenkaan saisi käyttää tai kohdistaa pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävässä tilassa, vaan näiltä osin säädettäisiin nimenomaisesta kiellosta.

Laki säädettäisiin perustuslain 10 §:n 3 momentin muutoksen nojalla (HE 50/2026 vp.) ja on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun perustuslain 10 §:n muuttamista koskeva lakiesitys on hyväksytty.

Esityksen voimaantulo on edellä todetusti sidottu perustuslain 10 §:n muuttamista koskevan hallituksen esityksen (HE 50/2026 vp.) hyväksymiseen, jonka käsittely on parhaillaan kesken eduskunnassa, eikä perustuslakivaliokunta ole vielä antanut asiasta lausuntoaan.

Katson, että tässä vaiheessa ei ole perusteltua arvioida esitystä yksityiskohtaisesti.

Perustelen näkemystäni ensinnäkin sillä, että esityksen keskeinen sisältö – tiedustelumenetelmien ulottaminen kotirauhan suojan ydinalueelle – on täysin riippuvainen siitä, hyväksytäänkö PL 10 §:n muutos, missä muodossa, ja tuleeko se voimaan tällä vaalikaudella.

Toiseksi; perustuslakivaliokunta ei ole vielä ottanut kantaa muutosehdotukseen, ja sen kannanotto määrittää suoraan sen, minkälainen liikkumavara tavallisella lailla säätämiseksi jää. Siten yksityiskohtainen arvio saattaisi joutua ristiriitaan perustuslakivaliokunnan myöhemmän kannan kanssa tai vanhentua kokonaan, mikäli perustuslakiehdotusta muutetaan käsittelyn aikana.

Edellä olevaan viitaten esitän seuraavassa lausuntonani muutaman yleisen tason näkökohdan, jotka ovat merkityksellisiä riippumatta ehdotusten lopullisesta yksityiskohtaisesta muotoilusta.

2 PUUTTUMINEN KOTIRAUHAN SUOJAN YDINALUEESEEN ENSIMMÄISTÄ KERTAA TIEDUSTELUSSA

Voimassa oleva laki kieltää tiedustelumenetelmien käytön pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävässä tilassa ehdottomasti, ja tätä suoja-aluetta on vakiintuneesti pidetty kotirauhan suojan ytimenä. Nyt kyseessä on ensimmäinen kerta, kun tähän ydinalueeseen puututtaisiin systemaattisesti tiedustelutoiminnassa. Pidän tärkeänä, että tätä periaatteellista rajanylitystä tarkastellaan erikseen suhteessa perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin sen lisäksi, että yksittäisten toimivaltuuksien edellytyksiä arvioidaan. Luonnollisesti myös perustuslakivaliokunnan mahdolliset huomiot meneillään olevan PL 10 §:n muutoksesta antamassaan tulevassa lausunnossa olisi syytä huomioida esityksessä.

Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, että luonnoksessa ehdotetaan mahdollisuutta peitellyn tiedonhankinnan toteuttamiseen pysyväisluonteisessa asumiseen käytettävässä tilassa. Tämä poikkeaa edellä mainitun lisäksi salaisen tiedonhankinnan ja salaisten pakkokeinojen kohdalla tehdystä ratkaisusta. Niiden kohdalla toimivaltuutta ei saa käyttää edes asunnonhaltijan myötävaikutuksella.

Esitysluonnoksen säätämisjärjestysperusteluissa on (s. 75) tuotu asunnonhaltijan aktiivisen myötävaikutuksen osalta asianmukaisesti esiin, että perustuslakivaliokunta on pitänyt suostumukseen perustuvaa sääntelytapaa ongelmallisena ja korostanut suurta pidättyväisyyttä suostumuksen käyttämisessä perusoikeuksiin puuttumisen oikeutusperusteena. Lausuntokäytännön mukaan tämä pidättyväisyys vielä entisestään korostuu kvalifioidun lakivarauksen piirissä ja valiokunta onkin edellyttänyt sääntelyltä muun muassa täsmällisyyttä suostumuksen antamisen, peruuttamisen sekä aitouden varmistamiseksi.

Jatkovalmistelussa tulisi arvioida ja laajemmin perustella täyttääkö nyt ehdotettu sääntely nämä valiokunnan aiemmin asettamat vaatimukset.

3 OIKEUSTURVATAKEET

Esityksessä tunnustetaan, ettei tiedusteluvalvontavaltuutettu käytännössä voisi (pakkokeinolain julkisen asiamiehen kaltaisesti) olla läsnä paikan päällä valvomassa tiedustelumenetelmän käyttöä pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävässä tilassa, koska tilaisuus voi avautua yllättäen, ja tätä korvattaisiin jälkikäteisellä ilmoitusvelvollisuudella valtuutetulle. Perustuslakivaliokunta on aiemmin korostanut, ettei tuomioistuimen etukäteislupa yksin voi korvata jälkikäteistä kontrollia, koska kohde ei voi osallistua etukäteiskäsittelyyn. Huomiota tulisi kiinnittää siihen, ovatko ehdotetut jälkikäteiset mekanismit (pöytäkirjaamisvelvollisuus, välitön ilmoitus valtuutetulle) riittäviä korvaamaan ennakkovalvonnan tosiasiallista puuttumista näissä tilanteissa.

Lisäksi on huomioitava, että ehdotetuissa perusoikeuksien ydinalueeseen kohdentuvissa toimivaltuuksissa peitetöiminnan, valeoston ja peitetyn tiedonhankinnan kohdalla päätöstä ei tekisi tuomioistuin, joten oikeusturvan ennakkollista elementtiä ei olisi.

4 RAJOITUKSEN LAAJUUDEEN JA ARVIOIDUN KÄYTTÖTARPEEN VÄLINEN SUHDE

Esityksessä arvioidaan, että pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävässä tilassa tapahtuvia toimenpiteitä olisi vuositasolla vain vähäinen määrä.

Pidän aiheellisenä kiinnittää huomiota siihen, onko perusoikeuksien rajoitusalueen periaatteellinen ja pysyvä laajentaminen oikeasuhtaista suhteessa esityksissä itsessään arvioituun, määrällisesti vähäiseen käytännön hyötyyn – riippumatta siitä, miten yksittäiset toimivaltuudet lopulta muotoillaan.

5 USEIDEN SAMANAIKAISTEN ESITYSTEN YHTEISVAIKUTUS

Nyt käsiteltävänä oleva esitys ei ole ainoa, joka nojaa PL 10 §:n muutokseen tai muutoin laajentaa kotirauhan suojaan puuttuvia toimivaltuuksia samanaikaisesti (samanaikaisesti vireillä on hallituksen esitysluonnokset laiksi poliisilain 5 a luvun muuttamiseksi ja rikostiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi). Kotirauhan suojaan kohdistuvaa kokonaismurtumaa tulisi arvioida myös näiden esitysten yhteisvaikutuksena, ei ainoastaan kunkin esityksen erillisenä, itsenäisenä rajoituksena.

6 JATKOKÄSITTELYSTÄ

Mikäli ehdotetun perustuslain 10 §:n sisältö muuttuu eduskuntakäsittelyn kuluessa, tässä vaiheessa annettava yksityiskohtainen arvio saattaisi osoittautua tarpeettomaksi tai jopa harhaanjohtavaksi. Sen vuoksi pidän tarpeellisena, että HE-luonnoksesta tarvittaessa pyydetään täydentävä lausunto sen jälkeen, kun perustuslakivaliokunta on antanut kantansa perustuslain 10 §:n muutoksesta ja sen lopullinen sisältö ja voimaantulo ovat selvillä.

Oikeusasiamies

Jari Råman

Esittelijäneuvos

Mikko Eteläpää

Eteläpää Mikko

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia - Oikeusasiamies Jari Råman